

פְּשָׁטוֹת הַמִּתְחַדְשִׁים בַּמִּקְרָא, בַּאֲגָדָה וּבַעֲבוּדַת ה' מתורתו של הגאון רבי דוד לייבל שליט"א

יצחק בעקבות אברהם - הברית והבאר

א. אברהם מוכיח את אבימלך על אודות הבאר אשר גזלו עבדיו, ומציב שבע כבשות 'בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת'. הוא גם קורא לבאר 'באר שבע כי שם נשבעו שניהם'. כלומר: השבועה והברית הם סביב הנושא של הבאר. היא הדבר המרכזי. ב. הפלישתים סותמים אחרי מות אברהם, את הבארות שהוא חפר. יצחק חופר אותם מחדש אחרי גירושו מגרר וקורא להם שמות 'כשמות אשר קרא להן אביו'. ג. יצחק, אחר גירושו, חופר באר ועוד באר. הפלישתים רודפים אותו והוא מתעקש לשוב ולחפור בארות. ד. תוך כדי הברית עם אבימלך מבשרים עבדי יצחק שמצאו מים והוא קורא לבאר על שם השבועה.

מדוע חשוב לספר את כל סיפורי הבארות הללו? מה המשמעות של כל הפרטים? מה הקשר בין הברית לבאר? למה מנהלים הפלישתים "מלחמת בארות" עם אברהם ויצחק?

עוד קשה בעניין הבריתות: מדוע דרושה ברית נוספת עם יצחק אחר שכבר עם אברהם דובר על 'לי ולניני ולנכדי'? מדוע אבימלך מגרש את יצחק בהתחלה ואח"כ מתחרט וכורת עמו ברית? הרי כבר בהתחלה הוא ראה שה' עמו. ובאופן כללי צריך לברר מה עמדת התורה לגבי הברית עם אבימלך, היא טובה או רעה?

אברהם ויצחק - הדמיון והשוני

פרשת חיי שרה היא נקודת המעבר מאברהם ליצחק. זו הזדמנות ללמוד על ההבדלים ביניהם ולהעלות מכך מסקנות לעבודת ה' שלנו.

אירועים דומים מאד מתרחשים לאברהם וליצחק. במאמר זה נתמקד ב'אירועי אבימלך'. לשניהם יש התעסקות של אבימלך עם נשותיהם, שניהם כורתים עמו ברית, שניהם חופרים בארות ואצל שניהם משתלב סיפור הברית עם אבימלך יחד עם קריאת באר בשם 'באר שבע'.

דווקא הדמיון הכללי מדגיש את השוני בפרטים. לדוגמא: שרה נלקחת לבית אבימלך, רבקה - לא. אברהם מסביר מפני מה אמר 'אחותי היא' ודבריו מתקבלים - אבימלך פותח בפניו את ארצו - ואילו הסברו של יצחק מתקבל בשתיקה ולבסוף הוא מגורש מגרר.

הבארות והבריתות

לאורך סיפורי האבות עם אבימלך מלך גרר, שזור שוב ושוב עניין הבארות באופן תמוה ומשונה.

הבאר - מרחב השפעת האבות

נתחיל בביאור ענין הבאר. להמחשה, לו היה לאדם את תחנת הדלק היחידה בגוש דן, ברור שהשפעתו על הסביבה תהיה עצומה. סביב הבאר רוחשים האירועים החברתיים החשובים. שם מוצאים את זיווגם: יצחק, יעקב ומשה. חז"ל אומרים שאברהם קרא בשם ה' בשעה שהיה מאכיל בני אדם. זהו תיאור ריאלי של מרחב השפעת האדם על האנשים שצריכים אותו. כשיש לאדם באר ואנשים שותים ממנה הם נתונים תחת השפעתו.

אחרי מות אברהם סותמים הפלישתים את בארות אברהם. יש כאן מאבק בבית מדרשו של אברהם.

גירוש יצחק ומלחמת הבארות

אך עלינו לשאול: מדוע הפלישתים לוחמים בבארות רק אחרי מות אברהם?

נעיין בפסוקים המתארים את גירוש יצחק מגרר:

(יד) **ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה ויקנאו אתו פלשתים:**

(טו) **וכל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר:**

(טז) **ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד:**

(יז) **וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וישב שם: (בראשית כו)**

לכאן' פסוק ט"ו אינו שייך לכאן. אם גירושו של יצחק נובע רק מהקנאה מדוע מספרים כאן על סתימת הבארות. הרי מפורש בפסוק יח שהסתימה הייתה הרבה קודם - 'אחרי מות אברהם'. כיצד, אם כן, כרוכים זה בזה: הקנאה ביצחק וסתימת בארות אברהם?

עוד יש לדייק: 'וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וישב שם'. משמע שיצחק רק 'חונה' בוואדי הסמוך לגרר כמקום זמני בדרכו הלאה, אך לבסוף הוא נמלך 'ויושב' שם. מה המשמעות של זה?

יצחק - מיתוק הגבורה

נתחיל לבאר. אברהם אבינו - מידתו חסד. לכן, ניסיונותיו כולם מושכים לכיוון הגבורה: עזיבת מולדתו, מסירת הגר לשעבוד שרי, גירוש ישמעאל, עקידת יצחק וכו'. יצחק אבינו - מידתו היא גבורה. הוא מפנים פנימה את מסריו של אברהם. תנועת הגבורה כוללת תביעה עצמית והתעסקות פנימית. יצחק, בתחילת דרכו, אינו קורא בשם ה' ועושה נפשות כאברהם. לכן ניסיונותיו של יצחק מובילים אותו דווקא למידת ההשפעה והיציאה החוצה.

הפלישתים מגרשים את יצחק כחלק ממלחמתם בבארות של אברהם. הם לא רוצים את השפעת אברהם. והם חוששים מהשפעתו של יצחק העשויה לבוא כתוצאה מהתעצמותו.

כעת, יכול יצחק לפרש את הניסיון בשני אופנים: או לפרש שה' רוצה ממנו לשנות את דרכו, או לפרש שה' רוצה לראות שהוא עדיין מתעקש על דרכו למרות הקשיים. אלו שני פירושים העומדים בפני האדם בכל מגיעה וקושי. הניסיון אומר רק לחשב את הדרך מחדש.

בהתחלה, יצחק הולך. הוא רק 'חונה' בנחל גרר. אך פתאום הוא מבין את הניסיון כפנייה של ה' אליו להתחיל להשפיע על סביבתו. בו במקום הוא עוצר ויושב שם, מתוך החלטה להתעקש להשפיע על הפלישתים.

כיצד משפיעים על הפלישתים? עם בארות. כמו אברהם. כך הוא עושה מיד אחרי ישיבתו בנחל גרר, כמבואר בהמשך הפסוקים שם:

(יח) **וישב יצחק ויחפור את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו:**

הבארות הן בתי המדרשות של אברהם. הוא לא סתם חופר אותם שוב. הוא משיב אותם לאותו תפקוד שהם שימשו בימי אברהם. רק כך מובן הנושא של קריאת השמות. הוא לא מסתפק בהשפעותיו של אברהם, אלא:

(יט) **ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים:**

ואכן, בניגוד לפרעה שנידון ב'נגעים גדולים' על לקיחת שרי, עם אבימלך השפה שונה לחלוטין:

**ויאמר אליו האלוהים בחלום גם
אנכי ידעתי כי בתום לבבך עשית
זאת ואחשוך גם אנכי אותך**

מחטוא לי על כן לא נתתיך לנגע אליה:

(בראשית כ, ו)

אבימלך הוא אדם חיובי. ה' מבקש למנוע אותו מלבוא לידי חטא! כשהוא מספר לאנשיו על החלום – 'וייראו האנשים מאד'. אלו אנשים שונים מאד מסדום וממצרים.

כאשר אבימלך פותח את ארצו בפני אברהם, הוא מודע היטב למשימתו של אברהם לקרוא בשם ה'. הוא מקבל זאת ומסכים לכך. הוא חפץ בהשפעתו המיטיבה של אברהם על ארצו. כך הרי הסביר לו אברהם את אמירתו 'אחותי היא':

**ויהי כאשר התעו אתי אלהים
מבית אבי ואמר לה זה חסדך
אשר תעשי עמדי אל כל המקום
אשר נבוא שמה אמרי לי אחי הוא:**

(שם כ, יג)

כלומר, אברהם מסביר שבגלל שליחותו לקרוא בשם ה' הוא נמצא בסכנה גדולה. הוא מסתובב בין עובדי עבודה זרה וחותר תחת אמונתם. גם אם איש רגיל יכול לגור במצרים או בגרר עם אישה יפה, אברהם אינו יכול. למהפכן כמוהו עלולים להתנכל. אבימלך שומע מה אברהם עושה מאז 'התעו אתי אלהים מבית אבי' – ובכל זאת הוא פותח בפניו את ארצו, הוא מסכים לכך.

יתרה מכך, הוא כורת עמו ברית. הוא חפץ בקרבת דעת בין גרר ואברהם. אך אברהם מוטרד מן הבאר שסתמו לו עבדי אבימלך. דהיינו, אברהם מבקש לוודא שבתי המדרשיות שלו אינן ניזוקים כתוצאה מהברית עם אבימלך, שהוא לא צריך לוותר כהוא זה על השפעתו, ושאבימלך יעמוד לצדו כאשר יצוצו התנגדויות אליו. לכן אברהם מציג את הבאר במוקד השבועה בינו לאבימלך.

אך על יצחק כועס מאד אבימלך. אין שום סיבה לומר 'אחותי היא' אם אינך קורא בשם ה'. אדם שחי בפינתו שלו – איש לא יתנכל אליו, אין לו סיבה להתנהג בצורה מוזרה וחריגה.

יש כאן גם סימן מה' שהתפנית בדרכיו – חפירת בארות והשפעה על הסביבה – רצויה. למרות 'התעשקות' פלישתים עם הבאר הזו, הוא ממשיך וחופר באר אחרת. גם עליה הם רבים והוא קורא לה 'שטנה'. בכל הניסיונות האלו הוא עומד וממשיך להתעקש ואף מוסיף:

**ויעתק משם ויחפור באר אחרת
ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות
ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו
בארץ:**

בניגוד לבארות 'עשק' ו'שטנה', כאן כתוב שהוא עצמו חופר. כאן הוא השקיע את עצמו. הוא מעורב יותר. ואכן, הניסיונות פוסקים. 'ולא רבו עליה'. הוא מבין מכך ש'עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ'.

ויעל משם באר שבע:

העלייה לבאר שבע היא תוצאה טבעית. באר שבע היא מקום השפעתו המרכזי של אברהם. אחרי הבארות הרבים שהוא חופר בדרום הוא שב לבאר שבע ומתחבר חזרה לפרויקט של אברהם.

**וירא אליו ה' בלילה ההוא ויאמר
אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא
כי אתך אנכי וברכתך והרביתי את
זרעך בעבור אברהם עבדי:**

כיון שהוא עומד בנסיונות, ה' נגלה אליו ומאשר לו שהוא אכן ממשיכו של אברהם, ומיד:

ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה'...

כעת יצחק בונה מזבח לראשונה וקורא בשם ה'. אברהם עשה זאת מהרגע הראשון ובכל מקום. אך אצל יצחק זה רק אחרי תהליך של מיתוק הגבורה.

כעת עלינו להבין את ענין הברית עם אבימלך והקשר שלה עם הבארות.

טיבה של מלכות גרר

אצל אברהם נאמר מיד אחרי חורבן סדום ועמורה: 'ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר'. אברהם חפץ להתרחק מסדום והוא נוסע 'משם' אל גרר. אם מתרחקים מהשחיתות ומגיעים לגרר, זה אומר שגרר היא מקום פחות מושחת.

הגירוש של יצחק נובע משתי סיבות הקשורות זו בזו. התעצמותו מעוררת קנאה בגלל שהוא שונה וחריג מכולם. הוא אינו מעורב עם הבריות כמו אברהם. התנהגות מתבודדת וחריגה המתווספת להצלחה גדולה, מעוררת כעס ושנאה. אבימלך מודע היטב שעם יצחק הולכת ברכת ה', אך כל עוד הוא אינו משפיע לסביבתו, ברכתו לא נוגעת אלא לו עצמו. על כן הוא מגרשו. הוא חש שאינו מחויב לברית שנכרתה בין גרר לאברהם בעבר. כיון שדרכו של יצחק שונה בהחלט מדרכו של אברהם.

בשלב זה עומד כל הפרויקט הגדול של אברהם בשפל גדול. כל הבארות שחפר אברהם – סתמום פלשתים. הנפשות שנעשו בחרן נשכחים. אך יצחק מתעורר מיד, חופר חזרה את בארות אברהם, חופר בעצמו בארות, עולה לבאר שבע, בונה מזבח וקורא בשם ה'.

ומה צומח מכך באופן מידי? ברית עם אבימלך! כשהוא רואה שיצחק שב לדרכו של אברהם, הוא משחזר את הברית הקדומה.

זו הסיבה לקריאת שם הבאר 'באר שבע'. כבר אצל אברהם הבאר עמדה במרכז הברית. יכולת ההשפעה של אברהם על גרר היא סיבת הברית. אברהם רואה בכך הזדמנות להשפיע עליהם. ואכן, מיד אחרי הברית הוא נוטע אשל וקורא 'בשם ה' אל עולם' – וכפי שדייקו המפרשים – יש כאן תוספת התגלות בקריאת שם ה'. תוספת זו התאפשרה בזכות הברית עם ממלכת גרר.

גם סביב הברית עם יצחק יש באר. קודם הברית עבדיו כורים באר, אך התורה לא אומרת שהם מצאו מים. אחרי כריתת הברית ואחרי שהם עושים משתה ולנים כל הלילה – באים עבדיו ומבשרים: מצאנו מים. בשורה זו יש להבין אותה כדיבור של ה': החלטתך להשפיע על הפלישתים ולכרות עמם ברית – טובה היא. יצחק שב וקורא למקום 'באר שבע', משום ש"ששבעת הבאר" ההיסטורית עמדה בסכנה תקופה ארוכה וכעת שבה וחודשה.

באר שבע

משפיעים. יצחק אבינו ביקש בתחילה להימנע מהחיבור, משום שמידת הגבורה חוששת מהשפעות החוץ הכרוכות בהשפעה החוצה. אך אחרי ניסיונות רבים הוא הבין שה' כן מבקש השפעה ויציאה החוצה וזהו אכן אתגר גדול שכן השפעה תלויה בהכרח בחיבור עמוק עם האנשים עליהם הוא מבקש להשפיע. זה היסוד הגדול: 'באר שבע', הבאר והברית הולכות יחד.

הברית עם אבימלך אינה פשוטה. יצחק מהסס רבות קודם לה. יש כאן הזדמנות של השפעה, וכל הזדמנות כזו טומנת בחובה בהכרח גם סכנה גדולה. חיבור של השפעה הוא תמיד דו צדדי. ההשפעה דורשת ברית, וברית פירושה התחברות הדדית.

הכריכה של הברית עם הבאר מלמדת שהשפעת האבות על סביבתם באה על ידי חיבור עם האנשים עליהם הם

שיעורו השבועי של הגאון רבי דוד לייבל שליט"א נמסר מדי יום רביעי בשעה 21:00 בבית מדרשו ברח' יהודה הלוי 10 בני-ברק